

30 NOVEMBER 2021 | HYBRID EVENT – COLLOQUIUM | AGENDA

Colloquium ‘Toegang tot justitie’

Digitalisering van justitie en de weg naar sociale (e-)inclusie

Via een reeks colloquia wil de FOD Justitie de actoren van de Belgische justitie aanmoedigen tot het delen en integreren van kennis en expertise over het thema ‘toegang tot justitie’. Dit thema zal de rode draad vormen doorheen de verschillende ontmoetingen die in de komende drie jaar worden georganiseerd. Toegang tot justitie voor iedereen is immers een fundamentele pijler van een rechtsstaat.

Zowel op nationaal als op internationaal niveau moet er gefocust worden op de toegang tot justitie. Op Europees niveau is de toegang tot justitie opgenomen in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. Ook in de artikelen 6, 13, 35 en 46 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens wordt er impliciet naar verwezen. ‘Toegang tot justitie’ is zelfs als uitdaging opgenomen in de ‘2030 Agenda for Sustainable Development and its 17 Sustainable Development Goals (SDGs)’ van de Verenigde Naties.

“Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all, and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels.” (SDG-16)

Tijdens het eerste colloquium zal de klemtoon liggen op het verder digitaliseren van justitie en op de sociale inclusie. Die twee aspecten samen belichten is niet onbelangrijk: digitalisering wordt door vele beleidsmakers gezien als het instrument bij uitstek om de toegang tot justitie te verbeteren. Justitie digitaliseren betekent ook justitie moderniseren, met als doel het systeem inclusiever, toegankelijker, sneller, transparanter en eenvoudiger te maken. De impuls voor de digitalisering werd gegeven in de beleidsverklaring van de minister van Justitie, Vincent Van Quickenborne, die de Belgische justitie sneller, menselijker en straffer wil maken.

Zal de digitalisering het justitieel systeem behoeden voor de valkuil waarbij een hele laag van de bevolking geconfronteerd wordt met sociale uitsluiting. We moeten het probleem durven benoemen, anno 2021 heeft een groot deel van de samenleving nog steeds geen rechtstreekse toegang tot justitie als gevolg van socio-economische, structurele of logistieke factoren.

Het doel voor onze Federale Overheidsdienst is om verder aan de slag te gaan met de inzichten die we tijdens het colloquium verwerven. Een dynamisch debat tussen de betrokken actoren uit de verschillende werkdomeinen en disciplines zal onze inzichten verrijken. De uitwisselingen zullen ons in staat stellen om de eventuele obstakels binnen het digitaliseren van Justitie te identificeren en er oplossingen voor uit te werken zodat justitie verder kan worden gemoderniseerd.

Digitalisering | Talks & Debate

“Een digitale justitie met als doel de toegang tot justitie te optimaliseren en de dienstverlening aan de burger en de stakeholders te versterken – een blik op de toekomst.”

Ten gevolge van de gezondheids crisis is de vraag naar een digitale transformatie nog nooit zo groot geweest. Daardoor is voor iedereen, zowel actoren als rechtzoekenden, de nood ontstaan om op diverse wijzen via digitale kanalen te communiceren. Essentiële vraagstukken die gepaard gaan met de digitalisering van justitie zijn vooralsnog onderbelicht gebleven. Hoe kan de digitalisering de gerechtelijke diensten en het justitieel systeem veranderen? Wat is de impact van de digitalisering in het kader van de toegang tot justitie voor burgers, advocaten en andere stakeholders? De nieuwe digitale omgeving heeft een rechtstreekse impact op de dienstverlening en op de burger die juridische informatie of hulp nodig heeft.

De uitdaging voor justitie is ruimer dan louter de digitalisering van de processen. Ze omvat ook het waarborgen van de fundamentele rechten via de nieuwe e-kanalen. De verwachtingen van burgers, organisaties en andere stakeholders om efficiënt en zonder drempels toegang te hebben tot justitie staan centraal. Gedurende de pandemie zagen we verschillende digitale initiatieven ontstaan, waaronder online procederen, virtuele zittingen en videoconferentie-gesprekken in het kader van juridische eerste- en tweedelijnsbijstand. Die initiatieven maken het mogelijk om de openbare dienstverlening te verzekeren en de verwachtingen van de gebruiker sneller in te lossen. Daarnaast is het uiterst belangrijk dat justitie nadenkt over hoe ze zich duurzaam digitaal moet ontwikkelen, met de fundamentele rechtsbeginselen als ankerpunt binnen deze missie. Het gebruik van digitale middelen moet immers ten dienste staan van alle partijen die een beroep wensen te doen op justitie. Daarbij hoort ook het openbaar maken en ter beschikking stellen van gepseudonimiseerde of geanonimiseerde gegevens, bijvoorbeeld van de rechtspraak. Ook de bescherming van de gegevens van de rechtzoekenden en het waarborgen van de informatieveiligheid staan centraal in de denkoefening rond de digitalisering.

Leidt digitalisering naar een minder complexe justitie? Is het veranderen van juridische en gerechtelijke procedures een logisch gevolg van de digitalisering? Kunnen digitale initiatieven naast de huidige systemen bestaan? Kan de digitalisering leiden tot een afname van de gerechtskosten?

Sociale inclusie | Talks & Debate

“Het belang van toegang tot justitie voor iedereen in een rechtsstaat waarvan de mensenrechten een fundamentele pijler zijn.”

De digitalisering van justitie zal voor veel burgers die recht hebben op of nood hebben aan juridische bijstand een impact hebben op de toegang tot justitie. Het recht op een eerlijk proces wordt gewaarborgd in artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, in titel 6 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie en in artikel 14 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten van de Verenigde Naties. Het begrip ‘social justice’ gaat dan weer uit van het beginsel van gelijke rechten voor iedereen en de mogelijkheid om zonder discriminatie te genieten van de economische en sociale vooruitgang overal ter wereld. Die economische en sociale vooruitgang heeft een impact op de werking van justitie en op de rechtzoekenden. In die zin zal aandacht worden geschonken aan het proces van sociale inclusie.

Het thema sociale inclusie zal worden benaderd vanuit drie invalshoeken die nauw met elkaar samenhangen:

1. De context van het individu

Het begrip ‘social justice’ gaat uit van het beginsel van gelijke rechten voor iedereen en de mogelijkheid om zonder discriminatie te genieten van de economische en sociale vooruitgang overal ter wereld. Centrale vragen zijn dan: In welke mate geniet een rechtzoekende in België gelijke toegang tot justitie anno 2021? Hoe groot is de ongelijkheidskloof tussen de rechtzoekenden wat betreft hun toegang tot justitie?

Het blijkt dat voornamelijk personen die in armoede leven niet de mogelijkheid hebben om toegang te krijgen tot justitie of om herstel te vorderen voor schade die ze hebben geleden door handelingen of nalatigheden. Ze stoten op tal van obstakels, die vaak te maken hebben met de kostprijs van de procedure en/of hun beperkte kennis van het recht. Ondanks de inspanningen die reeds zijn geleverd op vlak van de juridische eerste- en tweedelijnsbijstand, voldoet nog steeds een groot deel van de rechtzoekenden niet aan de voorwaarden om er recht op te hebben.

Hoe zullen de instellingen in de praktijk rechtsongelijkheid proberen verhelpen, wanneer die het gevolg is van sociale, structurele of economische factoren? Welke middenveldactoren kunnen inspringen wanneer de institutionele actoren niet kunnen zorgen voor gelijke toegang tot justitie voor alle rechtzoekenden? Het is de bedoeling om vanuit deze reflectie van een voornamelijk reactieve dienstverlening te evolueren naar een meer proactieve aanpak van de sociale en juridische vraagstukken.

2. Diversiteit

Beleidsmakers en alle andere betrokken actoren dienen voldoende rekening te houden met de diversiteit in de samenleving en de meerwaarde ervan. Diversiteit refereert niet enkel naar een socio-economisch perspectief, maar ook naar de verscheidenheid van de samenleving op het gebied van taal en kennis van het juridisch en digitale landschap. Experts hebben nu de beste kaarten in handen om veranderingen voor te stellen die rekening houden met de verschillende noden van de samenleving. Het optimaliseren en versterken van de toegang tot justitie begint met initiatieven van de overheid en van de non-profitorganisaties.

3. Mensenrechten

De fundamentele rechten vormen het essentiële kader van een goed functionerende rechtsstaat. Het doel van het colloquium is ook bekijken hoe we de burger meer centraal kunnen plaatsen door een gelijke behandeling te waarborgen, actief essentiële informatie te verschaffen en ook door justitie verder te digitaliseren, met strikte inachtneming van de bescherming van persoonsgegevens. Daarnaast is het correct informeren van de burger, in klare taal, een essentiële opdracht die aangepakt moet worden vóór alle initiatieven inzake toegang tot justitie.

Welke doelgroepen worden ondanks de digitalisering niet bereikt? Hoe ziet dienstverlening op maat van de burger eruit in het digitale tijdperk? Hoe kan de kloof als gevolg van kennisarmoede tussen leek en expert worden overbrugd? Speelt het juridisch taalgebruik een rol in de toegang tot justitie?

Lessons learned | Talk & Interview

“Samenvattende beschouwing uit de bijdragen van dit colloquium nogmaals belicht vanuit Europees perspectief, om de FOD Justitie en zijn partners inspiratie te bieden.”

De rechten van de Europese burgers doen evolueren over de landsgrenzen heen is een actuele realiteit voor Europa. Wat zijn de volgende stappen voor een Europese toegang tot justitie? Op welk vlak vormt de digitalisering een uitdaging voor de Europese Unie? In welke mate ondersteunen de Europese beleidsmaatregelen de sociale inclusie? Die vragen zullen samen met de Europees commissaris voor Justitie besproken worden. De bijdrage van de Europees commissaris vormt de schakel naar het tweede colloquium, dat zal gaan over het institutioneel kader en de internationale dimensie.

ALLE BLIKKEN OP DE TOEKOMST

Het colloquium is een eerste stap in het uitwisselen en delen van kennis. Als Federale Overheidsdienst geven we het startschot voor een reeks evenementen rond het thema ‘toegang tot justitie’, die de gelegenheid moeten bieden om de uitdagingen beter af te lijnen en om de hiaten in ons juridisch en justitieel systeem te analyseren, te verhelpen en er passende antwoorden op te formuleren.

Toegang hebben tot justitie is van fundamenteel belang om toegang te hebben tot rechten. Die toegang begint bij de daadwerkelijke uitoefening van het recht door de rechtbanken en stopt niet na de tussenkomst van de rechtbanken. De toegang tot justitie hangt samen met tal van aspecten die het waard zijn om er de schijnwerpers op te richten tijdens onze komende colloquia. Wat betreft alternatieve tussenkomsten denken we onder andere aan verzoening, bemiddeling en aan een actievere rol voor de rechter. Op niveau van processen denken we aan het slachtoffer en de voorwaarden voor de dader. Men mag uiteraard niet uit het oog verliezen dat de middelen en processen ook samenhangen met het penitentiair aspect. Tijdens een tweede studiedag zullen deze verschillende thema’s besproken worden in het licht van de werkzaamheden van de Europese Unie, de OESO en de Raad van Europa.